

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1|2008:

O dětství v Užhorodě | Jistota rodných kořenů | Marie Horová pomáhá svému kraji | Vysočina a Podkarpátí mají smlouvu o spolupráci | Američtí Rusíni se hlásí ke své národnosti | Historie podkarpatských měst 1: Užhorod | Rodnyj kraj | Mocenské hry velmocí o malou zemi | Malíři Podkarpatské Rusi

NAŠE POZVÁNKY

* **Jarní členská beseda brněnské odbočky se uskuteční v sobotu 19. 4. ve 13 hodin** ve společenském centru Úřadu městské části Brno–střed, Dominikánská 2, Brno.

Program:

- Informace o činnosti odbočky v uplynulém období
  - Organizační záležitosti
  - Příprava valné hromady v Praze
  - Život a osudy prof. Ing. Dr.h.c. Josefa Opletala
- Na besedu můžete přijít již ve 12 hodin k vzájemnému setkání s přáteli a známými. (Blíže o programu besedy na str. 2.)

* Společnost přátel Podkarpatské Rusi pořádá výstavu **KRAJINA V KRÁSU ODĚNÁ – Podkarpatská Rus očima fotografů.** Koná se v době od 5. do 19. května v Domě národnostních menšin, Vocelova 3, 120 00 Praha 2 (metro C, stanice I. P. Pavlova). Návštěvníci uvidí snímky D. Kyndrové, R. Štursy, J. Havla, J. Vetyšky Vl. Svobody a dalších fotografů.

V úterý 6. května v 17 hod. se ve společenském sále Domu národnostních menšin na téže adrese uskuteční **kulturní program členů souboru Šarvanci** (zaspívají rusínské a východoslovenské lidové písně) a beseda k fotografiím.

* **Valná hromada Společnosti přátel Podkarpatské Rusi** se bude konat v sobotu **24. května 2008 v 9 hodin** v kulturním sále Hlavního nádraží v Praze.

Doprava: metro C stanice Hlavní nádraží, nebo tramvaje č. 5, 9, 26; jde o stejný sál, v němž se konaly valné hromady v uplynulých letech (loni se kvůli přestavbě nádraží musela přeložit na jiné místo).

Program:

- Vystoupení hudební skupiny odbočky SPPR Teplice
  - Zpráva o činnosti organizace, zpráva revizní komise.
  - Zprávy z odboček
  - Doplnění stanov (*návrhy doplňků k stávajícím stanovám jsou v příloze tohoto čísla*),
  - Diskuse
  - Volby, usnesení.
- V průběhu valné hromady občerstvení

Sinevirská Poljana

Foto Ivo Doukoupi

Z mého dětství v Užhorodě

Rád se vracím do svého rodného Užhorodu a prodlívám tam často i svými myšlenkami. Po letech, kdy jsme tam mohli opět zavítat, mi tenkrát pár známých odpovídalo na můj dotaz, proč váhají navštívit svůj rodný kraj udiveně - co bych tam dělal? Z jejich odpovědí zněla hořkost i nevole vůči tamějším vládcům. Bylo to zřejmě silnější než zvědavost a touha spatřit místa svého dětství, jiný to přičítal jistému deficitu nostalgie.

Snad každý si uloží do paměti útržky příhod z pravěku svého dětství, avšak marně přemítá, co se stalo před týdnem... Procházím městem a protože budovy zůstávají stále na svém místě, vybavují se mi u nich zážitky z dětství. Stojí tu pořád stejné divadlo a naproti zůstává prostor, kde zářil do noční dálky vánoční strom. Nechybí zde stejný hotel Koruna a kousek dál za rohem jsem si v cukrárně u Purmy pochutnával na zmrzlíně. Z paměti mi nevymizela

příhoda, když se zastavuji u domu v Galagu, stále to moderní úřednické čtvrti postavené Čechy. Zde stávala věznice, jakási městská šatlava, před níž stál dozorce. S drzostí dětství vlastně jsem ho požádal o nahlédnutí dovnitř. Ten mě prosbě vyhověl a já jsem spatřil vězně hovicího si za mřížemi. Z oken školy na bývalém Masarykově náměstí, kde jsem se učil číst a psát, jsem se denně díval na sochu TGM v parku. Zde byl i počátek formování mé celoživotní náklonnosti k tomuto našemu velikánu. Zasluhou řídícího školy Kudláčka jsem byl za českou menšinu vybrán, abych přednesl verše na slavnostní hostině k počtu šedesátin guvernéra Podkarpatské Rusi A. Rozsypala. Oslava byla pořádána na županátě a vzpomínám si, že jsem si odtud odnášel velký dort a „tvrdých“ 35 Kč...

Pokračování na straně 3

Odbočka Jindřichův Hradec: Oslovíme mladé lidi

Dne 15. března 2008 se konala členská schůze odbočky SPPR Jindřichův Hradec. Zamýšleli jsme se na ní mj. i nad úkoly a aktivitami, které plánujeme pro letošní rok. Za hlavní úkoly, na něž se zaměříme především, považujeme propagaci naší práce a nábor nových členů, zvláště mezi mladými studenty. Budeme dále pokračovat v rozhovorech s pamětníky Podkarpatské Rusi našeho regionu a rozšiřovat tak materiály „Pamětí a historické události let 1918-1945“. Pomůžeme při přípravě a přijímání nových stanov a ostatních dokumentů tak, aby se zlepšila práce celé naší organizace.

Z našich dalších aktivit uvádíme: Ve spolupráci s městskou knihovnou v J. Hradci uskutečníme přednášku s besedou, spojenou s malou výstavkou fotografií na téma „Turistika na Zakarpatské Ukrajině a práce odbočky v Jindřichově Hradci.“ Na zámku města Žirovnice připravíme ve spolupráci s Městským úřadem výstavu na téma „T.G.Masaryk a Podkarpatská Rus“; v úvodní části vernisáže přednese p. Jaromír Hudec přednášku spojenou s zážitky a vzpomínkami na PR. Vernisáž zahájí a expozici bude provázet Jiří Vetýška. Výstava potrvá tři měsíce a stane se stálou součástí návštěvy celkové expozice. Předpokládá se účast stovek turistů, dětí a dalších návštěvníků. Tematickou výstavu doplní dobové pohlednice z třicátých let a fotografie o životě na Podkarpátí, o práci tamních lidí, o nádherně krajině a kulturních

památkách. Výstava bude instalována v rekonstruovaném objektu bývalého špejcharu, kde je umístěno muzeum staročeské vesnice. Z těchto důvodů musíme výstavě věnovat mimořádnou pozornost – vždyť podobných příležitostí, kdy můžeme prezentovat naši práci, je málo.

Připravujeme rovněž výstavu fotografií ve spolupráci s Městským kulturním střediskem v Nové Bystřici na téma „Podkarpatská Rus a její příroda“.

Pro naše členy a další zájemce máme připravený zájezd do termálních lázní Harkány v Maďarsku. Připravíme také besedu s našimi členy, kteří jsou pamětníky období první republiky, z níž – případně i při dalších podobných příležitostech – budou pořízeny záznamy vzpomínek pro naši další práci. V letošním roce navštíví někteří naši členové východní část Podkarpatské Rusi, aby blíže poznávali kulturní a přírodní památky a krásy regionu. Získaný materiál poslouží k další propagaci.

Občany našeho regionu a zvláště mládež budeme průběžně informovat o naší práci a zvát je na veřejné akce. Budeme využívat i okresní tisk a informovat město prostřednictvím nově vydávané městské ročenky.

JIŘÍ VETÝŠKA,

předseda odbočky Jindřichův Hradec

Vítáme novou odbočku!

Členové Společnosti přátel Podkarpatské Rusi žijící v Teplících založili na konci loňského roku novou odbočku Společnosti. Výkonný výbor SPPR při této příležitosti požádal dopisem Městský úřad Teplice (konkrétně primátora Teplíc p. Kuberu) o podporu jejich aktivit, které budou rozvíjet a šířit rusínskou kulturu, lidové tradice, písně a jazyk; odbočka se rovněž vynasadí přispět k obohacení kultury města. Předsedkyně nové odbočky M. Khromyak nastínila plán činnosti pro příští období, který obsahuje mj. registraci odbočky a v jejím rámci zahájení práce hudební skupiny. Soubor se poprvé představí se svým uměleckým vystoupením na letošní valné hromadě Společnosti 24. května 2008. (ap)

Vyšla kniha o A. Bokšayovi

V edici Podkarpatská Rus vyšla kniha Tomáše Piláta o Alexu Bokšayovi **Gentleman trávníků a školních tříd**. Bude k dispozici na setkání 6. května v Domě národnostních menšin, na valné hromadě a lze si ji objednat také na adrese SPPR. (ap)

Masarykův pomník v Užhorodě

Stálé finanční sbírce na údržbu a zvelebení památníku TGM v Užhorodě jsme loni nevěnovali příliš pozornosti, proto se ani nezvýšila získaná částka. Do budoucna se musíme polepšit. Pro informaci uvádím vývoj konta v období 2006-08. Zůstatek k 1. 1. 2006: 5 073 Kč; 2006: příjem – 4 149 Kč, vydání – 2 000 Kč. Zůstatek k 1. 1. 2007: 7 222 Kč. 2007: příjem – 9 Kč, vydání 66 Kč; zůstatek k 1. 1. 2008: 7 165 Kč.

Alespoň dodatečně patří upřímný dík pp.

MUDr. Janu Všetickovi z Ostravy za další mimořádný dar ve výši 3 000 Kč a Miloši Malcovi z Milovic za dar ve výši 1 000 Kč. Rádi vás informujeme, že pomník je v dobrém stavu. Stojí v parčíku, který by snad mohl nést i jméno TGM – třeba od letošního roku, kdy vzpomene 90. výročí vzniku Československé republiky. V souvislosti s tímto záměrem by mělo být do dlouhodobého zájmu o údržbu okolí památníku zainteresováno město Užhorod. (lch)

Turistické zájezdy na Podkarpatskou Rus 2008

Upřesňujeme informace o turistických zájezdech na Podkarpatskou Rus připravovaných pro rok 2008. Současný stav nabídky zájezdů je následující:

- střední oblast: odjezdy 21. 6. a 2. 8. – tyto termíny jsou již obsazeny,
- východní oblast: odjezdy 12. 7. a 23. 8. – v obou termínech jsou ještě volná místa,
- střední a východní oblast (Po stopách našeho mládí):
- odjezdy 10. 5. a 6. 9. – v obou termínech jsou ještě volná místa.

Poznávací zájezd po trase Krakov – Lvov – Kyjev – Oděsa – Černovcy – Jasina – Užhorod se neuskuteční z důvodu značného nárůstu požadovaných cen za služby na Ukrajině; znamenalo by to zásadní zvýšení celkové ceny zájezdu.

Další informace o zájezdech budou pro zájemce k dispozici na členské besedě v Brně, na valné hromadě v Praze nebo přímo od CK SUBCARPATIA – Brno, tel. 604 691 299.

Přihlaste se co nejdříve – zájem o účast je opět značný.

CK SUBCARPATIA (ing. Libor Chytilék)

Na brněnské besedě si připomeneme znamenitého lesního odborníka prof. Opletala

Program, který na jarní členkou besedu brněnské odbočky SPPR 19. dubna připravil výbor odbočky, vás určitě upoutá. Bude mj. věnován životním osudům vynikajícího českého lesníka – profesora těžby a lesního průmyslu lesnické fakulty v Brně a děkana a rektora býv. Vysoké školy zemědělské v Brně pana prof. Ing. Dr. h. c. Josefa Opletala (1863 – 1953), který počátkem 20. let minulého století jako tehdejší generální ředitel Československých státních lesů svým zásadním postojem zamezil snahám o vydrancování lesů na Podkarpatské Rusi.

V návaznosti na tuto besedu bude v následujících dnech uspořádána vycházka do oblasti školního lesního podniku „Masarykův les“ v Křtinách, kterého byl prof. Opletal v době 1. republiky zakladatelem a ředitelem, s návštěvou jeho sídla na křtinském zámku, dále prohlídkou poutního chrámu, nově otevřeného jeskyně Výpustek a Opletalova pomníku. Termín schůzky bude upřesněn a sdělen zájemcům v průběhu besedy nebo na tel. čísle 604 691 299.

(chyt)

Z mého dětství v Užhorodě

Dokončení ze strany 1

Starý Užhorod mě zve k stálým návštěvám svou zachovalostí; je jedinečné vracet se do města stejné podoby, jaké jsem musel po několika desetiletích opustit. Jen tak je možné při míjení známých míst jim dát ve vzpomínkách zhmotnělou tvář. Cestou do školy mezi předměstím Radvanky, kde jsme bydleli a školou jsem chodil kolem barevného pravoslavného kostela. Nyní si tu vždy připomenu poválečnou příhodu, kdy se mělo místní obyvatelstvo rozhodovat o připojení k SSSR: Referendum probíhalo podle vyprávění pamětníků tak, že občané nesouhlasící s připojením byli uvězněni v kostele, dokud se nepodvolili.

Z krásného svatostánku u řeky potom udělali Muzeum ateismu. Kostely jsem vnímal jako 6 – 9letý školák spíše podle jejich vnější okázalosti, ale např. z hloubi pravoslavné rezidence zaznívají překrásné velebné chorály dodnes. Nevím, proč se mi uchovalo v paměti zrovna ponuré vyzvánění z kostela vedle županátu. Jiné vzpomínky mám na řeckokatolický chrám v centru ve spojitosti s Velikonoce. Panovala zde tradice, že se o těchto svátcích shromáždili věřící kolem kostela s koši plnými vajec, uzeneho, paschami (mazanci), které kněz slavnostně posvěcoval. Po tomto ceremoniálu spěchali lidé ke svým domovům v radostném očekávání pojištění posvěcených dobrot.

Často jsem navštěvoval blízký starobylý kostel v Horjanech. Později mi vyprávěli o neštěstí, které se tu odehrálo: při bohoslužbách do něj uhodil blesk a zanechal deset mrtvých... Zvláštním kouzlem působí řeka Už. Zůstává stále většinou bez regulace, což z ní vytváří romantický tok v kouzelném splnutí s blízkým podlesím. Zde jsem se naučil plavat, tady jsem se i topil, a také jsem tu zachraňoval tonoucího kamaráda. Je těžké nevzpomínat s dojetím na dávné přátelství s milovanou řekou, na koupání a chytání ryb. Připomíná mi to tu Brno - i tu se na jihu rozbíhá do uherských rovin, zatímco na severu je sevřena výběžky Karpat. Stejně

Foto Fr. Vojt

Jan Roman

tak jsou obě města bohatá na výhledy do daleka, jsou členitá a člověk může pohyb v nich přizpůsobit svým náladám. Praha je stejně šťastně položena - jen v opačném zeměpisném směru.

Pamatuji se ještě na velkou slávu na počest otvírání nového Masarykova mostu. Stalo se tak

v čase skomírání dvacetileté etapy rusínského i českého národa. Skončilo tím údobí mého raného dětství, kdy jsem spolu s českou menšinou musel s naší rodinou doslova v několika hodinách opustit domovy a majetky.

JAN ROMAN

Rusíni v Americe se hlásí ke své národnosti

Maryann Sivak je známá rusínská aktivistka v USA, místopředsedkyně tammí organizace sdružující Rusíny. Položili jsme jí několik otázek o jejich kořenech a o komunitě Rusínů na americkém kontinentě.

Přecházíte plynule z jazyka do jazyka: rusínština, čeština, angličtina. Kde jsou kořeny vaší rodiny?

Narodila jsem se v Jakubanech v okrese Stará Lubovňa. Ve své původní vlasti jsem mluvila rusínsky. Když mi bylo pět, přestěhovali jsme se do Českého Těšína, kde jsem chodila do českých škol. Do USA jsem přišla během osmé třídy, přitáhl mě tam děda.

Kde se vzal váš děda v USA?

Byl obchodníkem s pivem, žil v USA od roku 1923. Po ukončení prohibice, která v Americe

platila od roku 1929 do roku 1934, se věnoval obchodu s pivem naplno.

Jak početná je rusínská komunita v USA?

V roce 2000 se v Pittsburgské oblasti hlásilo k rusínské národnosti 66 tisíc lidí. V celé Americe je registrováno asi 680 tisíc Rusínů.

Jaké je v USA, u běžných Američanů, povědomí o rusínské národnosti?

Dobré. I díky tomu, že americká vláda rusínskou národnost uznala a je nám příznivě nakloněna. Vzájemně velmi dobře spolupracujeme.

A v Kanadě?

Tam je rusínská organizovanost o něco slabší. V Kanadě jsou Rusíni především z Vojvodiny.

Co vás přivedlo k práci ve vaší organizaci?

Můj děda. Když v roce 1923 přišel do Ameriky, nebyly tam žádné rusínské skupiny či organizace. Lidé se ale rádi scházeli a postupně za-

kládali rusínské kluby. Byli daleko od své rodinné země a měli potřebu se scházet a povídat si. Rusínská země byla velmi vzdálená a nebylo tak lehké se vracet, jako je to dnes. Vznikala tedy řada spolků. No a právě od dědy jsem se naučila téhle práci. Naše skupina vznikla v roce 1991. Poslali jsme tehdy rusínským členům dopis s otázkou: Pokud založíme rusínskou organizaci, co byste od nás chtěli? Dostalo se nám odpovědi, že by si přáli, abychom byli sekulární, abychom organizovali cesty a šířili naši literaturu. A toho se držíme.

Navázali jste styky s Rusíny v Evropě?

Ano. Rusíni v Evropě dlouho nesměli existovat, tak jsme jim pomáhali postavit se na vlastní nohy. Od té doby se situace podstatně zlepšila.

Pokračování na straně 10

Potreba rusínskej zakorenenosti a istoty

Foto archiv

Autor článku Martin Veličko

Volám sa Martin Veličko a mám 24 rokov. Pochádzam z mesta Snina na východnom Slovensku, ale srdcom som viac v Hostoviciach, prípadne v Osadnom, pár kilometrov od tohoto mesta. Sú to rodné obce mojich rodičov pod Krásnymi Poloninami, kde sa vždy rád vraciam. Prežil som tam tú najkrajšiu časť svojho detstva. V Prahe som študentom právnickej fakulty. Medzi moje najväčšie koníčky patrí šport, dobrá kniha a tiež už od malička rusínsky a východoslovenský folklór, ku ktorému som bol od malička vedený otcom. Som mu za to nesmierne vďačný.

O Spoločnosti priateľov Podkarpatskej Rusi som sa dozvedel z informácií získaných z internetu, ktoré som akosi pocítoval potrebu vyhľadať. Tento impulz vyviedol z podvedomého chcenia - niekam patriť. Niekam, kde človek zabudne na typický konzum veľkomesta a pripomenie si zdravú radosť, úprimnosť a hĺbkú života, vzťahov a prostredia ľudí, z ktorého vychádza ním formovaná osobnosť, výchova a názor na život. K tomu istotne dopomohlo aj vnútorné porovnávanie prostredia, v ktorom som vyrastal a v ktorom sa pohybujem dnes, v chápaní veľkomesta ako celku, so všetkými jeho kladmi i záporami.

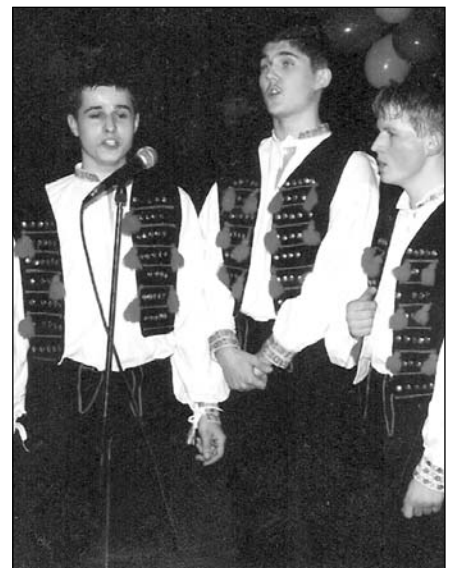
Toho niekdajšieho života, kde málo stačilo k tomu aby sa človek tešil zo života a zároveň ho aj plnohodnotnejšie a šťastnejšie prežil. A naopak toho dnešného a uponáhľaného, kde všetko je v podstate nič, keďže veľmi často tu chýba v pravom zmysle chápaná človečina. Som tomuto impulzu nesmierne vďačný, pre-

tože som si ho stihol uvedomiť vcelku skoro a so zvláštne a zaujímavo podsadeným pocitom šťastia. S takým, ktorý by som prial zažiť a uvedomiť si každému človeku. A hlavne mladšej generácii. Je smutnou pravdou, že mnoho z nás podlieha ohromným tlakom všehosmernej globalizácie, pričom u mnohých absentuje ten veľmi potrebný stavebný základ v podobe typického vplyvu tradičnej rodiny či výchovy, okolia a pocitu náležitosti. Práve ten základ, ktorý najčastejšie dáva ten správny podnet k uvedomeniu si toho, že som Rusín. Že mám svoje korene a predkov, na ktorých som a stále budem hrdý a ku ktorým sa budem vždy s pocitom radosť smelo hlásiť.

Ale bez ohľadu na to, či človek chce alebo nie, raz príde do konfliktu so životom ako takým, a často si až vtedy začne uvedomovať potrebu pocitu zakorenenosti a istoty. Mám v tomto prípade na mysli istotu čiste ľudskú a duševnú stránku tohoto pocitu. Hlavne istotu rodiny, v mojom i širšom ponímaní tiež rodiny Rusínov, ktorá je u mňa hlavným odrazovým mostíkom do života. Či už v utváraní hodnot, formovaní vzťahov s ľuďmi i mnohého ďalšieho.

A tak, ako čiastočne aj v mojom prípade, by som všetkým v danej situácii želal, aby skúsili pouvažovať nad svojím životným smerom, nad tým, kam patrí. Popripade, k čomu by sa mal pri plnení denných povinností tejto doby z času na čas vrátiť. Popremýšľať, oddýchnuť si pri tom, či len tak zaspomínať.

MARTIN VELIČKO

Martin Veličko se souborem Šarvanci

V úterý 6. května v 17 hod. se ve společenském sále Domu národnostních menšin Vocelova 3, Praha 2 uskuteční **kulturní program členů souboru Šarvanci**, jehož členem je i Martin Veličko. Zaspívají rusínské a východoslovenské lidové písně. Pro zájemce proběhne také beseda k výstavě fotografií Krajina krásou oděná, která bude v DNM probíhat od 5. – do 19. května.

Dar nejcennější – peníze na vzdělání

Jak pomoci z bíd?

Když naše mámy brzo po válce neměly co do hrnce a co na nás navléct, stavěly se u starostova domu do fronty na dárky UNRRA. Nás děti pochopitelně zajímalo netoliko, nebo vůbec ne, jak nám padne obnošené triko přes prsa, nýbrž zda je v balíku žvýkačka a něco na hraní. Později jsem se dostal na studia do hlavního města. Po večerech jsem před cukrárnou Na Perštýně prodával zmrzlinu, abych vyšel. Taky mi pomáhali hodní lidé. Těšilo je, že podporují vzdělávání venkovského kluka. Umínil jsem si, že jim to jednou oplatím. Ale k tomu nedošlo, na školy se přispívá z generace na generaci sestupně: Komenského od smrti rodičů v jeho dvanácti letech materiálně na studiích podporovala teta. Masarykovi posílal příspěvky na školné vídeňský žid.

O tom všem jsem v tramvaji přemítal po poslední návštěvě paní Marie Horové, mé 89-leté přítelkyně. Přijela z Podkarpatské Rusi do Česka roku 1937 - utekla z domova před perspektivou nerovného sňatku. Na návštěvu vlasti se potom poprvé vypravila až v roce 1956. A viděla, že tamější horalé jsou stejně chudí, ne-li chudší, než před válkou. „Ubohost děček v horských obcích mi rvala srdce,“ říká.

Středoškolská profesorka Kalina Šutková pořádala před lety v Praze sběr šatstva a obutí pro rusínské chudé. Autobusem, který jednou týdně odjížděl z Želivského ulice do Chustu, posílala v krabicích a pytlích, co bylo k užítku. Marie Horová v součinnosti s ukrajinským a čs. svazem žen a Červeným křížem shromažďovala „něco na sebe“ do vypravovaných zásilek.

Povzbuzení, ne milodary

Šel čas, vstoupili jsme do 21. století. Ve Sředoafričské republice a v Zimbabwe dál misionáři rozdávají šaty, které vyšly z módy, od českých diecézí. V Evropě se to už ale nehodí. „Dávejte dětem dobré dary“ bylo heslo Olgy Havlové v její nadaci. Sama v dětství zkusila, co to je, těšit se na panenku a dostat kabát nebo obnošené boty, věci, které krátce po roce 1989 do nadace přicházely. Paní Olga dohlížela, aby někoho nenapadlo poslat je dál. Ředitelka Nadace O. Havlové dr. Milena Černá tvrdí: „Dnes se snažíme materiální nouzi

Foto B. Hynek

U památníku vděku za osvobození americkým vojáky nad Klenčím pod Čerchovem medituji Horovi o tom, proč US vojsko nedošlo až do Užhorodu. Všechno mohlo být dnes jinak.

děti řešit například příspěvkem na pomůcky ke studiu, jindy poskytneme stipendium. Děti jsou vůči dobročinnosti velmi citlivé a jde jim o to, aby se nestaly objektem soucitu.“

S postupujícím věkem se paní Horová a její manžel (loni zemřel) rozhodli založit nadační fond, jehož prostřednictvím budou ze svých úspor podporovat růst kvalifikace rusínských dětí. Fond spravuje Nadace VIA založená v době, kdy jsme u nás o fungování nadací ještě moc nevěděli, manželkou amerického velvyslance paní Luersovou.

Projekty

Ve výroční zprávě za rok 2005 stojí, že manželé Horovi věnovali desítky tisíc korun na vyučování v dětském domově rodinného typu sv. Filipa Neri v Mukáčevu v rámci programu „Dejme dětem šanci.“ Přispěli rovněž na nákup školních pomůcek pro základní školu v Koločavě. V následujícím roce se podíleli na pořízení devítimístního automobilu k dopravě dětí do Usť Čorné, kde řádové sestry organizují výuku etiky, vedou kroužky zpěvu, dramatického umění a další zájmové činnosti.

Později své peníze vložili do akcí užhorodského Domu na půli cesty. Ten poskytuje dočasně ubytování a pomoc včetně poradenství dětem odcházejícím z dětských domovů, aby se mohly osamostatnit. Grant počítá i se zakoupením počítače s připojením na internet a s úhradou kursů autoškoly. Také pamatuje na lekce hry na hudební nástroje.

Letos budou prostředky paní Horové věnovány na pokrytí nákladů letní prázdninové cesty těch školáků z Podkarpatska, jejichž rodiče nemají na výlety, do Krkonoš. Z hor do hor. Budou se jim věnovat pracovníci Krkonošského národního parku. A autobusem se vypraví dokonce na prohlídku Prahy!

Drobná mecenáška, penzistka Horová investuje do zvyšování učenosti svého národa. Synů a dcer „zakleté země“ Podkarpatské Rusi. Dividendy jsou jisté. Bude na obdarovaných, zda se v budoucnu o ně podělí s těmi ještě mladšími než jsou dneska sami. Štafetu generací, vedoucí k větší vyspělosti rusínského lidu založili manželé Horovi – a s nimi další dárči a podporovatelé - výtečně.

BOHUSLAV HYNEK

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Rusínskému řeckokatolickému biskupu P. P. Gojdičovi** bylo 27. ledna 2008 na slavnostním aktu v Bratislavě uděleno vysoké izraelské vyznamenání „Spravedlivý mezi národy“ in memoriam. Stal se tak prvním katolickým biskupem mezi oceněnými. Vyznamenání uděluje izraelská vláda osobnostem, které za druhé světové války zachránily židy před holocaustem. (K tématu se ještě vrátíme.)

* **Dokument Půl čtvrté**, film režiséra Tomáše Hodana o bohatém životě v chudém kraji vychází právě na DVD. Jde o působivé svědectví o životě lidí v Račovském rajonu na Podkarpatské Rusi - o tom, že je možné být šťastný, i když nemáme nazbyt a nežijeme v přepychu. Film jsme uvedli na jedné z loňských besed Společnosti a na stránkách Podkarpatské Rusi besedovali s jeho autory. Byl představen i na festivalu Jeden svět v březnu tr. DVD obsahuje vedle snímku také řadu bonusů – scény, které se do snímku nevesly, fotogalerii, komentář autorů atd. DVD je jedinečné i tím, že byl přeložen do znakové řeči pro neslyšící. Více informací najdete na: www.pulctvrte.punkfilm.cz

* V Bukurešti se počátkem února tr. konalo **zasedání Světové rady**

Rusínů. Zaujalo mj. stanovisko k textu Deklarace skupiny rusínských aktivistů na Podkarpatské Rusi, kteří vyslovují nerozumné a v důsledku i nebezpečné požadavky namířené proti současné situaci Evropy, známým podkarpatského lidu i zemí, které se Zakarpatskou oblastí Ukrajiny sousedí. Světová rada Rusínů také posoudila stav příprav 10. světového kongresu Rusínů, který se bude 5. – 7. června 2009 v Ruském Keresturu (Srbsko) a Petrovcih (Chorvatsko).

* **Zemřel spisovatel, básník a dramatik Djura Paphargaj**, nositel literární ceny A. Duchnoviče za dílo v rusínském jazyce. Odešel 15. března 2008 ve věku nedožitých 72 let. Rusínský aktivista, který se v srbské Vojvodině i na mezinárodní úrovni významně podílel na rozvoji rusínského kulturního a společenského života, byl znám i jako dobrý společník a kamarád. Znali ho a měli rádi všichni, kdo se účastnili světových kongresů Rusínů i dalších rusínských akcí.

* **5. Bienále lemkovské–rusínské kultury** se uskuteční v polské Krynici letos 23. – 24. května. Přijedou rusínské soubory i sólisté z různých zemí Evropy, součástí bude také výstava. (ap)

Zakarpátí je perspektivní region, soudí hejtman kraje Vysočina

Smlouvu o spolupráci kraje Vysočina se Zakarpatskou oblastí Ukrajiny podepsali dne 28. 2. 2008 v Jihlavě hejtman kraje Vysočina Miloš Vystrčil a Mychajlo Mychajlovych Kičkovskij, předseda Zakarpatské oblastní rady. Zároveň začala pracovat Stálá konference, jejímž úkolem je konkrétní vymezení předmětu spolupráce. Pro letošní rok schválilo krajské zastupitelstvo finanční spoluúčast na rozvojových projektech v Zakarpátí do výše pěti milionů korun.

Smlouvě, která byla uzavřena mezi těmito dvěma historicky spjatými regiony, předcházely dvě pracovní cesty z Vysočiny na Ukrajinu v červenci a koncem srpna 2007 (pozn. red.: psali jsme o tom také v našem časopise). „Vysočinu a Zakarpatskou oblast Ukrajiny od sebe dělí devět hodin jízdy autem. Osobně jsem se přesvědčil, že Zakarpatská oblast je regionem s velkým potenciálem rozvoje a pokud dnes jednáme o společných projektech v Zakarpátí, jde nejen o projev partnerství, ale i posílení již historicky existujících základů pro budoucí velmi perspektivní hospodářskou spolupráci,“ uvedl hejtman Vysočiny Miloš Vystrčil.

Ke svému prvnímu zasedání se šla Stálá konference, ve které jsou zastoupeni zástupci obou regionů. Jejím úkolem je navrhnout rámcovou podobu projektů, které by měly být za spolupráce kraje Vysočina a Zakarpatské oblasti uskutečněny. „Pravděpodobně půjde o jednorázové i dlouhodobé projekty prioritně zaměřené na školství a vzdělávání nebo na kulturní aktivity. Určitou představu jsme si po dvou návštěvách na

Miloš Vystrčil, hejtman kraje Vysočina, a Mychajlo Mychajlovych Kičkovskij, předseda Zakarpatské oblastní rady, po slavnostním podpisu Smlouvy o spolupráci.

Ukrajině už udělali. Naše zkušenosti i prostředky by mohly posloužit např. při rekonstrukcích školních budov nebo při vybavení učeben některé ze zakarpatských škol,“ prohlásil hejtman Miloš Vystrčil. „Zajímavá spolupráce se rýsuje pro naše začínající žurnalisty, kteří dostali nabídku účasti na projektu Žurnalistické školy v Havlíčkově Brodě. Příležitost dostanou i posluchači vyso-

kých škol. Rádi bychom na Vysočinu vyslali několik ukrajinských studentů, kteří se zde budou seznamovat s dalšími západními technologiemi. V Zakarpatské oblasti Ukrajiny v současné době existuje více než padesát podniků, za kterými stojí český kapitál,“ uvedl předseda Mychajlo Kičkovskij.

TOMÁŠ ZADRAŽIL

ZE ŽIVOTA SLOVENSKÝCH RUSÍNŮ

* V Divadle Alexandra Duchnoviče v Prešově se 14. března uskutečnila premiéra hry Dobropis. Nastudoval ji režisér Blaho Uhlár. Od divadla se oddělil soubor Puľs, který pracuje jako samostatný právní subjekt. Pověřeným ředitelem Puľsu je Miroslav Morochovič. Divadlo plánuje i letos nastudovat hru v ukrajinštině.

* Periodikum Bardejovské novosti konstatovalo, že mnozí mladí Rusíni odcházejí z východního Slovenska za prací do Bratislavy i jinam a přestávají se hlásit ke svým kořenům. Po odchodu z domova se začleňují do nové společnosti. Namísto toho, aby okolí nabídli něco nového, odlišného, často absorbují místní kulturu a na tu rusínskou zapomínají.

Koordináční výbor reopantů ve Slovenské republice prezentoval v Košicích svoji už 11. publikaci s názvem Naši Černobyľci. Publikace, jejímiž autory jsou odborníci národnostních otázek a historikové, se věnuje problematice přesídlování osob slovenského původu z území Ukrajiny postiženého černobyľskou katastrofou na Slovensko v letech 1993 – 1998 a procesu jejich adaptace a integrace do slovenské společnosti.

* Sdružení inteligence Rusínů Slovenska se uchází o částku, kterou mohou připsat subjekty ze svých daní. Organizace se pokládá za ochránce národní identity Rusínů a všem dárcům velmi děkuje. Podrobnosti na internetovém webu www.rozhodni.sk.

* V Muzeu rusínské kultury v Prešově (Masarykova ulice) byla zpřístupněna první expozice. Obsahuje zapůjčené exponáty, které poskytla řeckokatolická církev. Vystaveny jsou tu obřadní předměty, historické bible a ikony. Ve svém majetku má muzeum zatím pouze knihy, které mu daroval Světový kongres Rusínů.

* Mezinárodní soutěž kresleného humoru Zlatý súdok, už 14 let spjatá s Prešovem, má letos rekordní účast. Přihlásili se autoři z 34 zemí světa. Objevili se například autoři z Filipín, Číny, Jižní Koreje, Estonska či Moldávie. Svě práce poslalo 158 kreslířů.

* Přednostové obvodních úřadů z Bardejova a Svidníku navštívili 3. března Ruskyj Kerestur v Srbsku. Mluvílo se o spolupráci mezi Rusíny na poli vzdělávání, kultury, sportu a v ekonomické oblasti. Rozhovory budou v budoucnu pokračovat.

* Obyvatelé pohraničních obcí na slovensko-ukrajinské hranici jsou nespokojeni s novelou celního zákona, která platí od začátku roku. Slovinci, kteří žijí v patnáctikilometrovém pohraničním pásmu si při cestě z Ukrajiny nesmějí přivést stejné množství zboží, jako ostatní obyvatelé Slovenska. Starostové příhraničních obcí tvrdí, že tak jsou diskriminováni.

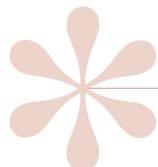
* Pro všechny východoslovenské regiony je v těchto dnech charakteristické obrovská spotřeba vajec. Velikonoční pondělí připadá letos na 24. březen a přípravy jsou v plném proudu. Vajíčko je odedávna symbolem nového života, mystériem mládeže. Vejce jsou nedílnou součástí velikonočních svátků.

* Stále můžete posílat své hlasy do Hitparády rusínských písní (Hitparada rusyňských narodnych spivanok). Pořádá ji Slovenský rozhlas, hlasy pošlete na mailovou adresu kandrac@rozhlas.sk.

* Na trhu se objevilo CD nazvané Zelená bučina ponyže Svydnyka. Obsahuje 13 písní v podání Miloše Strončka a Eugénie Kostové. CD si můžete objednat u Miloše Strončka, tel.: 0908 377 859, mail: milosstr@centrum.sk.

* Prešovský kraj podpořil žádost Slovenska o zápis dřevěných kostelů ve slovenské části Karpatského oblouku) do seznamu světového dědictví UNESCO. V návrhu je uvedeno devět dřevěných objektů – osm kostelů a jedna zvonička –, čtyři z nich se nacházejí v Prešovském kraji (kostel sv. Františka z Asisi v Hervartově, artikulační kostel v Kežmaroku, chrám sv. Mikuláše v Bodružalu a sv. Michala v Radomírově.

(top)

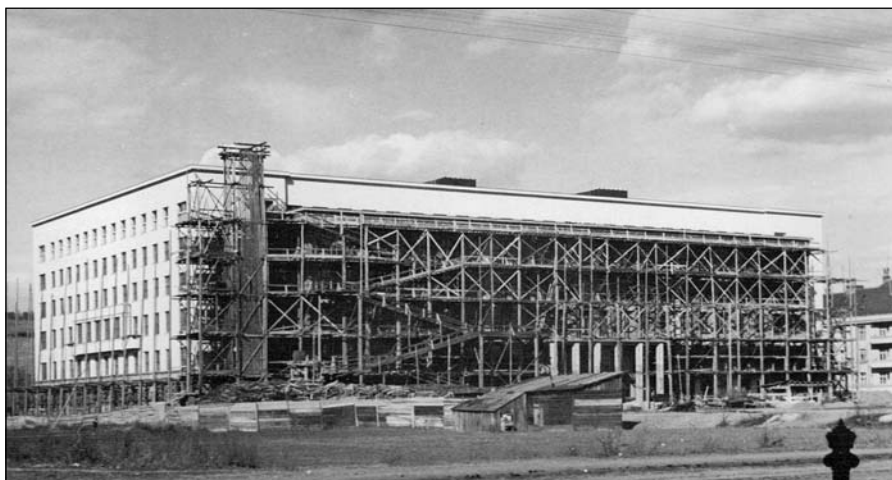
Vznik moderního Užhorodu (1)

Historie města Užhorodu se v hlavních rysech příliš neliší od sousedních hornouherských měst. Ungogradus neboli Ungvár, původně strážní hrád a město, které v jeho blízkosti postupně vyrůstalo, byly silně poškozeny za vpádu Tatarů ve 13. století a také v průběhu náboženských válek, zejména v 17. století. Užhorod, sídlo stejnojmenné župy, byl v letech 1326-1691 v držení Drugethů, osvěcenského šlechtického rodu, jimž město i hrád již ve středověku vděčily za kulturní i hospodářský rozvoj. Porážka Rákoczyho povstání a nucený útek posledního hradního pána a vrchního velitele kuruckých vojsk M. Beresényiho přivedly ke konfiskaci hradu a panství a k vytvoření *Oppidum cameralis* – komorního města, spravovaného c.k. úředníky z Vídně. Událostí, která významně přispěla k formování města jako centra národního života Rusínů, bylo založení řeckokatolického bohosloveckého semináře na Užhorodském hrade biskupem A. Bačinským kolem r. 1780 a později také řeckokatolického učitelského ústavu. Mladí bohoslovci mohli při svých příležitostných studijních pobytech v Římě, ve Vídni, Innsbrucku a v jiných místech monarchie čerpat z bohaté evropské duchovní a kulturní pokladnice. Na těchto základech se zrodil duch rusínského obrození, reprezentovaný A. Duchnovičem, A. Baludanským, I. Orlajem a dalšími buditeli.

V neděli 12. ledna 1919 byla zahájena nová kapitola v historii Užhorodu: jednotky 31. střeleckého pluku čs. legionářů pod vedením italského plk. Ciaffího obsazují město. Nově přichodzí jsou na Sobranecké ulici vítáni špalírem Užhorodčanů a starostou města Berzeviczym v čele městské rady. Užhorod se stává pohraničním městem, přestřelky mezi čs. a maďarskými jednotkami jsou takřka na denním pořádku. Brzy se na několik měsíců ujímá úřadu župana nový župan L. Moyš s cílem konsolidace poměrů – Užhorod s územím po pravé straně řeky Už až po Užocký průsmyk je považován za slovenské území. Když se pak v září 1919 na základě žádosti Centrální Ruské Národní Rady a Saint-Germainské mírové smlouvy Podkarpatská Rus stala součástí ČSR, Užhorod je určen jako administrativní středisko nové východní země. Definitivní status hlavního města Podkarpatské Rusi město získává později, počátkem 20. let, po odstoupení Mukačeva jako nejvýznamnějšího uchazeče o tuto roli.

Rozvoj města, jeho každodenní život řídil starosta v čele magistrátu s voleným městským zastupitelstvem. K. Hrabar stál v čele města do r. 1935, po něm převzal úřad starosty A. Dudáš. Policejní agenda v počátečním období spočívala v rukou městského kapitanátu, jehož činnost se omezovala více na záležitosti rázu kriminálního, kdežto záležitosti politického rázu zabezpečovala vojenská policie. Policejní ředitelství bylo zřízeno 24. 12. 1921, v polovině 30. let ve městě působilo 27 obvodních inspektorů a neuniformovaných strážníků.

Zachovalo se několik vzpomínek současníků (J. Hubálek, J. Durych, L. Svoboda) na složité období počátků 20. let. Část místních obyvatel

Stavba Zemského úřadu (stav v r. 1934)

Sokolové z Moravy při prohlídce Malého Galaga v Užhorodě

považovala změnu státoprávních poměrů za dočasnou a počítala s návratem do Maďarska; tyto jejich naděje přetrvávaly až do potlačení pokusu bývalého rakousko-uherského císaře Karla I. o návrat na maďarský trůn na podzim 1921. Město sice nevydalo vlastní nouzová platidla jako sousední Mukačevo nebo Chust, ale čs. koruna byla považována za nejisté platidlo, a ještě v polovině r. 1920 se americký dolar v Užhorodě prodával za 85 Kč. Ve městě vládla bytová krize, mnozí úředníci a důstojníci přespávali ve svých úřadech, další si nacházeli podnájem v okolních vesnicích (Radvanka, Domanince).

Poměry ve městě se však postupně stabilizovaly, k čemuž nepochybně přispívala hospodářská konjunktura v ČSR, ale i výsledky práce odborníků různých odvětví, vyslaných z historických zemí a působících na Zemském úřadě pod vedením zkušeného administrátora, zemského prezidenta A. Rozsypala a později jeho nástupce J. Mezníka. Průmysl ve městě představovaly dvě továrny na nábytek, likérka, kartonážní továrna Lana, pila, elektrárna, tři mlýny, moderně vybudovaná jatka, továrny na zvony, svíčky, kovové zboží, cihelny,

oblíbená byla také užhorodská keramika. Nejpatrnější však byl zejména rozvoj rusínského školství v Užhorodě a v celé zemi, který odborně zabezpečoval školský referát pod vedením přednosty (J. Pešek, V. Klíma, F. Chmelář) a za pomoci významných užhorodských pedagogů (Š. Csehily, I. Paňkevič, V. Birčák, ředitel Učitelského ústavu A. Vološin a další). Kromě rusínského a hebrejského reálného gymnázia, rusínské obecné a měšťanské školy a cikánské lidové školy ve městě také působily čs. reálné gymnázium, státní čs. měšťanská škola, státní obecná škola slovenská s maďarskou pobočkou. Masarykova jubilejní obecná škola zahájila činnost na podzim 1931. Kolik hezkých vzpomínek na tuto školu si ještě dnes nosí v srdci její někdejší žáci, s vděčností vzpomínající na své učitele!

Umělecky všestranný L. Kaigl, šéf osvětového oddělení školského referátu, se s pomocí spisovatele F. Gabriela významně zasloužil o rozvoj lidových knihoven, památkové péče, muzejnictví, divadelnictví v hlavním městě i v celé zemi.

VLADIMÍR KUŠTEK
(Dokončení v příštím čísle)

Vzpomínky pamětníka:

Mocenské hry o Podkarpatskou Rus

(Dokončení z č. 4/2007)

Podepsané archy s přibližně půl milionem podpisů byly soustředěny v Užhorodě a poté odvezeny do Moskvy. Ministr zahraničí SSSR V. Molotov pak těmito rezolucemi v San Francisku, tehdejším sídle OSN, argumentoval jako se svobodnou vůlí lidu Zakarpatí. Na zasedání OSN byly rezoluce schváleny a nikoho nenapadlo, že podpisy byly zmanipulované. V té době na území PR žilo asi 750 tisíc obyvatel včetně dětí i kojenců a negramotných. Znamená to, že tehdy každý dospělý obyvatel PR podepsal „manifest“ nejméně dvakrát. Sám jsem jej tenkrát pod dohledem funkcionářů Prosojuzu podepsal třikrát – dvakrát jako prezenci na schůzi a jednou jako přihlášku na přiděl potravin...

O tom všem i o dalších porušeních čs.-sovětské smlouvy ministr Němec věděl. Informoval sice naši exilovou vládu v Londýně a v Moskvě, ale ani další jednání nevedla k výsledku. Marné byly protesty či verbální nóty!

Činnost Úřadu vládního delegáta (ÚVD) v Chustu byla omezována také místními představiteli. Vzájemné vztahy se zhoršily hlavně poté, kdy Ivan I. Turjanica jménem Národní rady 1. prosince 1944 osobně předal ministru F. Němcovi ustanovení sjezdu o vystoupení Zakarpatské Ukrajiny ze svazku ČSR a také ultimátum, aby čs. delegace opustila zemi do tří dnů! Vládní delegát F. Němec však odmítl vyhovět požadavku Národní rady, proto 8. prosince 1944 odjel do Moskvy projednat novou situaci, aby vyřešil sporné otázky kolem kompetence československých a sovětských orgánů. Bylo to ovšem ze strany sovětských orgánů jen taktizování, jímž diplomaticky čelily obviněním, že se jedná o svobodné rozhodnutí lidu.

Současně Národní rada zakázala čs. vojenskému velitelství nábor do čs. armády, kdežto Rudá armáda mohla získávat brance bez omezení. Navíc za každého brance doslala rodina 2 q pšenice – jak o tom psala Zakarpatská Pravda. Prezident Beneš si na konci 1944 již jasně uvědomil ztrátu PR, když dostal telegram se zprávou o setkání F. Němce a Z. Fierlingera s Molotovem a Vyšinským. „Není možno očekávat“ – citují se v něm Molotovova slova – „že by se Sovětský svaz stavěl proti spontánním projevům svobodné vůle lidu, který se cítí tak blízce příbuzný ukrajinskému národu“. Přesto Beneš stále odmítal uvěřit, že ho Kreml podvedl.

Důsledky „svobodné vůle lidu“

V Chustu v polovině prosince 1944 učinili dva členové milice (místní policie) dokonce pokus obsadit budovu bývalého okresního úřadu násilím, aby s pokřikem „Češi ven!“ vyhnali členy čs. delegace. Vchod do budovy hlídali dva největší vojáci ozbrojení automaty. Vyzvali členy milice, aby opustili prostor před budovou ONV. Ti však pokríkávali dál a neměli se vůbec k odchodu. Vážnost situace kulminovala momentem kdy po opakované výzvě vojáci sňali s ramen své automaty, natáhli jejich závěry a namířili na milicionáře. Teprve nyní se členové milice

Chust – věž kostela, 1925

Foto Florian Zapletal z archivu M. Mušínsky

s nadávkami vzdělili. Tuto příhodu nám doma vyprávěl pan Bosák. Zmínil se i o jiných „aktivitách“ milice a sdělil nám, že ÚVD o všech porušeních čs.-sovětské smlouvy věděl, rovněž o omezování činnosti ÚVD vůbec, o nichž pokaždé ministr Němec šifrovanými telegramy informoval naši exilovou vládu v Londýně. V této činnosti úspěšně pomáhaly ÚVD čs. vojenské pohyblivé vysílačky z okolí Chustu, avšak na dané situaci vláda již nemohla nic změnit. Taková byla skutečnost v praxi podle scénáře KGB, který nám byl od začátku vnučen.

V době Karpatské Ukrajiny za vlády premiéra Augustina Vološina (od prosince 1938 do 16. března 1939) sloužila budova ONV ministerstvem autonomní vlády jako tzv. vládní budova, která měla i vlastní vysílací stanici. Po osvobození Chustu budova sloužila opět jako ONV, pouze 2. patro a část 1. p. východního křídla byla přidělena pro ÚVD. Nastal očekávaný nábor úředníků, hlavně v technických oborech, kde dříve dominovali maďarští technici. Po jejich odchodu před blížící se sovětskou frontou se uvolnilo poměrně mnoho volných míst. Na základě dekretu Úřadu vládního delegáta podepsaného ministrem Němcem nastoupil jsem na Odbor pro udržování dráhy v Chustu jako technik. Podle smlouvy tyto dekrety ÚVD měly být signovány i předsedou ONV (Jurko Sykura). Ten však odmítl dekrety ÚVD podepsat, což vyvolalo další napětí. Krátce na to mě ONV novým dekretem pověřil funkcí pomocného referenta technického odboru, pokud následujícího dne složím přísahu věrnosti. Byla to evidentní ukáзка „spolupráce“ ONV s ÚVD v Chustu. V důsledku nepřátelské politiky Národní rady v Užhorodě a ONV v Chustu vůči ÚVD, museli se delegáti ministra Němce na základě ultimáta vystěhovat z Podkarpatské Rusi na osvobozené území Slovenska. Tak skončila předčasně činnost Úřadu vládního delegáta v Chustu, který měl podle smlouvy ČSR-SSSR zabezpečit všeobecnou správu na osvobozeném území předválečné ČSR.

Jak jsme přišli o Podkarpatskou Rus

S obnovou republiky v předmnichovských hranicích počítali dokonce i čs. komunisté v Moskvě – podle dohody mezi ČSR a SSSR z 8. května 1944. V těchto intencích a s Gottwaldovou instrukcí odjel na Podkarpatskou Rus Josef Krosnář v čele stranické delegace. Když se moskevští komunisté v polovině listopadu dověděli, že akci připojení PR k Ukrajině podněcuje a řídí Ivan Turjanica, byli velice překvapeni. Turjanica byl totiž předválečný vedoucí funkcionář KSČ na PR a za války osvětový důstojník 1. čs. sboru v SSSR. Jednal však podle instrukcí zpravodajských kruhů sovětské tajné služby, které počítaly s přípravou podmínek pro připojení PR k SSSR. Byl to předem promyšlený plán KGB, aby na základě etnických poměrů si mohli dělat nárok na PR obdobně, jak to uplatňovali v případě východních oblastí Polska.

Po návratu Krosnáře do Moskvy změnili moskevští komunisté rázně své stanovisko a od začátku roku 1944 začali prosazovat, aby vláda a Beneš nabídli hladké provedení připojení Zakarpatské Ukrajiny. Aby otázka PR nepřerostla v mezinárodní problém, bylo nutné, aby obě strany urovnaly spor dohodou. Šlo jen o to, jak bude připojení formálně provedeno. 29. června 1945 byla uzavřena smlouva mezi ČSR a SSSR o odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu. Smlouvu za SSSR podepsali lidový komisař zahraničních věcí V. Molotov, za ČSR předseda vlády Z. Fierlinger a státní tajemník ministerstva zahraničí V. Clementis. Přestavitel tzv. Zakarpatské Ukrajiny pozvání samozřejmě nebyli, čímž Stalin i obě strany jen potvrdili její loutkový ráz.

Naposledy se dostala Podkarpatská Rus na program čs. vlády 9. listopadu 1945, když se jednalo o ratifikaci zákona. Znovu se objevil spor, zda jej může přijmout prozatímní parlament, který nebyl řádně zvolen a jehož pravomoci byly omezené. Zvláště Jan Šrámek opakovaně tvrdil, že „na zákoně, který představuje ratifikaci smlouvy o změně státních hranic, má se usnětí teprve řádně zvolené Národní shromáždění.“ Při hlasování byla ovšem převážná většina přítomných členů vlády pro, a tak byla smlouva o Zakarpatské Ukrajině předložena Prozatímnímu národnímu shromáždění. To ji jednomyslně ratifikovalo 22. listopadu 1945. Tímto aktem byla pod nátlakem Moskvy za účinné asistence zejména komunistických poslanců Podkarpatská Rus definitivně odevzdána Sovětskému svazu. Prezidium Nejvyššího sovětu SSSR 27. listopadu 1945 ratifikovalo uvedenou smlouvu. Tímto aktem byla Podkarpatská Rus definitivně připojena k SSSR.

Závěrem: V srpnu prezident Beneš podepsal ústavní dekret č. 60/1945, který prohlašoval obyvatele Podkarpatské Rusi za zbavené čs. státního občanství. Dekret vyvolal pobouření především mezi příslušníky 1. čs. armádního sboru ruského původu. Pozdější dodatek k dekretu tedy dovoloval alespoň vojákům a jejich rodinným příslušníkům optovat pro čs. státní občanství.

Ing. arch. IVAN PILIP

Režisér Českého rozhlasu a ochotnických divadel Jaroslav Kodeš nám napsal půvabnou reportáž o cestě amatérského souboru na západní Ukrajinu. Lvov je od Podkarpatské Rusi co by kamenem dohodil, cesta vede stejným směrem, kulturní zázemí je obdobné a autorův text se pěkně čte - proto jsme se rozhodli mu popřát na našich stránkách místo. Ostatně věříme, že příští cesta souboru režiséra Kodeše už zamíří přímo do Užhorodu nebo třeba Chustu...

Lvovské minidrama

Prolog

„Pojedeme na Ukrajinu.“

„Cože?“

„Pozvou nás, někdy v červnu tam zahrajeme Furianty.“

Pozvání pro nás - DS Scénu Libochovice a Rádobydivadlo Klapý - mířilo na mezinárodní festival Drabyna ve Lvově. Z trmáku se vyklubal sychravý listopad -7. až 11.11.2007, ale sehraje tam hned dvě inscenace: Furianty a Equa.

A dny běžely, a já se pomalu začal omlouvat dobrým duším všech českých ochotnických festivalů za to, že jsem jim kdy kritizoval organizaci. Až čtrnáct dnů před samotným odjezdem se dozvídáme přesné údaje, kdy a kde budeme hrát. Některé organizační údaje jsme vypátrali až na poslední chvíli. A přitom nás pojede plný autobus - počínaje sedmi dětmi ševce Fialy přes několik „koní“ v čele s Nuggetem, až po dědečka Dubského. Ti dříve narození jeli s obavami, jak dlouhou cestu v autobuse přežijí, junioři s vidinou báječného dobrodružství. Jo, holt máme pro nás do neznáma.

Expozice

Navečer 7. listopadu - jak symbolické datum vzhledem ke směru jízdy! - se jednačtyřicet lidí směstná do autobusu. Vyrážíme směr Brno,

Ostrava a stále dál na východ. Prší, ale nálada je skvostná. Kilometry utíkají, sem tam nějaká zastávka, po cestě video. A než stačí František Němec vytrhnout velrybě stoličku a Jana Preissová dostat tatínka do polepšovny, jsou tu hranice v Českém Těšíně, potom dlouhá jízda na polském území, a když sborově slibujeme našim perfektním šoferům současně s Účastníky zájezdu, že vrátíme podšálky, je tu hranice s Ukrajinou. Hezká ukrajinská příslušnice celní správy se na každého z nás pěkně usměje a odebere mu pas. Na oplátku rozdává jakýsi dotazník. Ten společnými silami vyplníme (pro mladší generaci je azbuka nepřekonatelnou překážkou), a pak se dlouhé desítky minut nic neděje. Z autobusu nesmíš vystoupit, to už je tu celní stráž se samopalem na rameni. Když potřebuješ na toaletu, tak tě i se samopalem doprovodí. A tak pozorujeme okolí. Přijede osobní auto, řidič vyskočí od volantů, otevře přední kapotu, otevře kufr a nervózně postává. Celníci nakouknou, občas se musí něco z kufru vyndat, pak řidič v poklusu zavře obě kapoty, běží k jednomu úředníkovi, dostane jakýsi papírek, nakluše do blížké budky pro razítko, pak opět k prvnímu příslušníkovi, zpět do auta. Zabouchnout a co nejdřív pryč. A tak pořád dokola, jak Škrhola na nitce. Je to komické, mládež v autobuse se baví, ti dříve narození vzpomínají na doby minulé. Vysvětlení

pro podivný tanec kolem auta: každý řidič musí prokázat vlastnický vztah k automobilu. Jde-li se o vozidlo zapůjčené, je nutno předložit plnou moc k užívání pokud možno v ukrajinském nebo ruském jazyce.

Po třech hodinách čekání jsou hodinky posunuty o jednu hodinu vpřed a my vyjíždíme na posledním sedmdesátikilometrový ukrajinský úsek naší cesty do Lvova. Silnice je tu nedobrá, vřadu v autobuse jak na trampolíně. Krajina venku nemá rovina, nesekané louky ozdobené hejny hus, střídá les. Sem tam chudí vesnička, sem tam podivné, ale obydlené sídliště velmi nevzhledných paneláků. Asi po deseti kilometrech nás staví vojenská hlídka s kalašnikovými na zádech. Nakoukne do vozu... a jedeme dál. Asi místní kolorit. Nejsme sami, koho zastavila.

Kolize

Je něco po třetí hodině odpoledne, jsme konečně u cíle. Předměstí Lvova není příliš vábné - šedivá tovární čtvrť. Doprava houstne, rozbitý asfalt střídá dláždění. Blížíme se k centru, kde se máme potkat s našimi hostiteli. Davy lidí, tisíce pomalu se šinoucích starých volh a žigulíků stejně tak i supermoderních audin a volkswagenů. Náš autobus se prodírá s velkými problémy.

Pokračování na straně 10

Budova Lvovské opery

Foto autor

Rusíni v Americe se hlásí ke své národnosti

Dokončení ze strany 3

Jakým způsobem jste pomáhali?

Radou a finančně. Dnes už to není tolik zapotřebí. Rusíni zvedají hlavu, lidé se o rusínskou věc stále více zajímají. A nestydí se říct: Já jsem Rusín. Když začnu mluvit rusínsky, okamžitě se mnou také mluví rusínsky. Dříve to bylo jinak: mluvila jsem rusínsky a oni mluvili jazykem, který byl víc „jejich“, který lépe uměli – ať už česky nebo slovensky.

Vyjíždějí rusínské folklórní soubory z USA do Evropy?

Občas ano. Je to ale finančně velmi složité. Musíme sehnat peníze, najít sponzory, a pak může soubor vyjet. Čas od času se to povede.

TOMÁŠ PILÁT

Maryann Sivak

Lvovské minidrama

Pokračování ze strany 9

Lvov má asi 735 tisíc obyvatel. Byl založen okolo roku 1250 Danielem Haličským, králem haličsko-volyňským. Dostal název podle Danielova syna Lva. Později se stal hlavním městem Haličského království. Dějiny a různé události ovlivňující život lidí na Ukrajině se zapsaly i do historie Lvova: Bylo tu sídlo Ruského vojvodství Polska, resp. Polsko-litevského státu. Roku 1772 se výsledkem prvního dělení Polska stala celá Halič součástí habsburského Rakouska. Přestože se státní správa germanizovala, zůstalo město jedním z center polské i ukrajinské kultury. Velmi rychle rostlo, zvláště po příchodu železnice. Na léta 1920–1939 západní Ukrajina připadla opět Polsku a Lvov vyrostl v třetí největší město Polské republiky. V letech 1939–1941 byl obsazen Rudou armádou. Poté (1941–1944) patřil hitlerovskému Generálnímu gouvernementu. Po druhé světové válce se město stalo oblastním městem Ukrajinské SSR, rusifikace se ho však dotkla relativně málo. Od roku 1991 je Lvov součástí nezávislé Ukrajinské republiky a vedle Kyjeva hlavním centrem ukrajinské kultury. V roce 2004 byl jedním z center Oranžové revoluce.

Struktura obyvatelstva prošla ve 20. století výraznou proměnou: zatímco v meziválečné době převažovali Poláci (v roce 1931 63,5% obyvatel hovořilo polsky), po druhé světové válce sem přišli Ukrajinci a Rusové. Drtivá většina Poláků byla přesídlena do západního Polska. Výrazná židovská menšina, která dříve tvořila asi čtvrtinu obyvatelstva, po holocaustu čítá jen několik tisíc.

Lvov je mnohonáboženský; své kostely tu mají římská a řečtí katolíci, pravoslavní, ar-

ménská církev, Židé. Střed města s křivolakými dlážděnými uličkami s řadou nádherných, ale bohužel zatím z velké míry neopravených budov připomíná Nové Město Pražské. Historické centrum Lvova tzv. Rynek, je zapsáno na seznamu světového dědictví UNESCO.

Ve Lvově sídlí řada profesionálních divadelních souborů v čele s Lvovským velkým divadlem opery a baletu S. Krushelnytska pro 2000 diváků postaveném v novorenesančním vídeňském slohu architektem Z. Gorgolewskim v roce 1897. Dále např. Národní činoherní divadlo Marie Zankovetské, nejstarší na Ukrajině (1842), které hraje světový činoherní repertoár. Divadlo obývá budovu patřící k největším v Evropě. Potom je tu divadlo Voskresinnya, což je velmi populární mladý soubor založený v roce 1990. V jeho prostorách jsme zahráli Equu. A do krátkého výčtu divadel ještě zařazují Ukrajinské divadlo mladých založené L. Kurbasem a oblastní Loutkové divadlo. Je tu i velký kulturní dům, kde jsme hráli Furianty.

Asi po dvaceti minutách putování deštivým centrem Lvova šťastně dorazíme na prospekt T. Ševčenka, k našemu hostelu. Je ovšem v rekonstrukci, ze zdí trčí nezakončené kabely, místy je vysekaná omítka. Zedníci zřejmě odešli dopoledne a vrátí se až odjedeme. Také povlečení na řadě pokojů chybí – někdo se ho do konce zájezdu nedočká vůbec. Ale je tu relativně teplo a tak si nikdo v zásadě nestěžuje. Nálada výborná. Jakkmile jsme ubytováni, někteří z nás vyrážejí prohlédnout si podvečerní město a také sehnat něco k jídlu. V tomto směru velmi příjemně překvapila Pusatá chata – stylová samoobslužná restaurace, do které jsme až do konce zájezdu pravidelně chodili na snídani, oběd i večeři. A nebylo to drahé.

JAROSLAV KODEŠ

(Dokončení v příštím čísle)

Z NAŠÍ POŠTY

Víra mi pomáhá rozvíjet rodné rusínské kořeny

Rád bych vás o něco poposil: Sháním Bibli v rusínském jazyce a navíc i Misál, který se používá pro slavení mše svaté. Chtěl bych získat také jakoukoli modlitební knížku. (Ke svému překvapení jsem zjistil, že podobnou prosbu k vám už před časem vznesl i jiný čtenář - dočetl jsem se o tom v časopise Podkarpatská Rus č. 3/2006. Je to zřejmě obecnější problém.) Rád bych se modlil v rusínském jazyce a projevil vděčnost Pánu Ježíši Kristu, který mi před lety dal znovu dar víry. A tím také rozvíjel rodné kořeny, které mám na Podkarpatské Rusi. Maminka i tatínek odtamtud pochází a po druhé světové válce se přestěhovali do Československa.

Děkuji vám, že svým časopisem umožňujete návrat k těmto mým rodným kořenům. Přeji vám, aby se ve vašem časopise prohlubovalo spojení víry a vlastenectví. K tomu mě povzbudila věta, kterou jsem si přečetl v článku Bohuslava Hynka Sjednávání jazyka: „Víra křesťanská a vlastenectví jsou u Rusínů rodnými sestrami“. Článek byl pro mne poučný též po obsahové stránce, za což mu též děkuji.

Vasil Čup, Praha

Hledám kontakt

Babička je Rusínka a žije čtyřicet let tady. Já jsem tam byl naposled předloni a turisté tam pořád nejsou, maximálně v Užhorodu nebo v Mukačevu. Časopis bohužel zatím neodebírám. Je-li možné to nějak změnit, rád bych. Hledal jsem před časem SPPR na internetu a nic moc jsem neobjevil.

Daniel Tůma

Pozn. redakce: Právě pracujeme na aktualizaci našich webových stránek – (www.podkarpatskarus.cz), na nichž by čtenáři měli najít kontakty, informace, zprávy o akcích i o nových publikacích atd. V PR č. 4 (2007) jsme uveřejnili také naši novou adresu, v Domě národnostních menšin – uvádíme ji také na str. 1 tohoto čísla v jedné z pozvánek na naše akce.

Článek mě inspiroval k napsání vzpomínek

Před časem mě zaujal v časopise Podkarpatská Rus zajímavý článek gen. ing. St. Procházky Jak jsme ztratili Podkarpatskou Rus. Inspiroval mne k sepsání vzpomínek na události, které jsem zažil a sledoval před 2. světovou válkou až do současné doby. Nejzaostalejší země někdejší habsburské monarchie byla připojena dohodovými mocnostmi v r. 1919 a mírovou smlouvou v Saint – Germain k naší právě vzniklé republice na základě plebiscitu amerických Rusínů. (Do USA se vystěhovala téměř polovina Rusínů, přibližně 400 000.) Byl to danajský dar Dohody a Československá vláda jej chápala jako službu svým válečným spojencům. Na Podkarpatské Rusi bylo tehdy 83% negramotných, a jen vytvoření potřebné politické správy bylo téměř neřešitelným problémem (např. vytvořit spisovný jazyk z osmi rusínských nářečí).

Zdeněk Nechanický, Vojenské sdružení rehabilitovaných

K osobním vzpomínkám autora tohoto dopisu na Podkarpatskou Rus se vrátíme v některém z příštích čísel.

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus (Прага - Пряшів)

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духовный

Выznamный дѣтський кардіолог Василь Янко

Выбоёвав Русиньску уліцю

Доктор Василь Янко ся народив 8. января в 1943 році в русиньскім селі Кобасов, окрес Снина на выходній Словакії. Выростав в родині Янка і Анны Янковых в колі шістьох братів, як пятый з них. Ходив до основної школы в Кобасові і Уличу. Свої першы знаня в школі приймав по руськы, уж як дѣтвак читав в оригіналі руську класіку – Толстого, Чехова, Тургенєва, Достоевского. Читав їх вечераз, бо репертуар в сільскій бібліотеці не був шырокий.

-- Десь в пятій класі нам повіли, же єме Українці, -- споминать пан доктор. -- Тота українчина нас выштыкых зачудовала, тяжко єме сі звыкали. То было незвычайне, бо мы єме „пуйдици“, „чеськы Руснаци“. Мы не говорили: „кінь“, „під“, але: „кунь“, „пуйду“. Я рад писав поезію уж як школярь, але нігда єм не знав написати стишок по українськы, все лем ня тягало писати по руськы. То про ня было природійше. Руськый язык був у мні глубоко заложений. Я бы рад був Українцем, уж лем зато, же мають Шевченка. Але я не Українець. Чудо бы было мати такий язык, який має Україна, є прекрасный. Было бы красно ся вболочі до чуждого піря, але я то не зроблю, бо хочу быти сам собов -- Русином.

Василь Янко выростав в сполочности братів, работных родічів. Мати Анна (родачка з Руського Потока) была добров розповідачков, яка дїгѣм привила ласку ку родным традиціям. І старшы братове, як штуденты руськой гімназії в Гуменнім, мали на нѣго вплив. Было то шумні, кідь приходив Великдень або Святый вечур. Уж чекали, як ся стріять, сидуть за скромный стіл. Жадны дарунки або грошы не были, хабаль тогды, кідь їм дашто „МНРА“ принесла по войні. Великым чудом-подарунком про Василя была книжка. Ёго штандарт в знаню літературы був високий. Кідь пришов на „Одинадцятирічну середню школу“ до Снины, жыв на інтернаті 3 roky, пак в Кошицах 6 років як штудент медицины. Став ся інтернатным типом, як і много русиньскых дівчат і хлопців з выходной Словакії. Твердо вхованый дома, знав ся про себе по-старати. Але зато, же много читав, жыв у своїм властнім сновім світі.

Не чудо, же стерчав з ряду. Ставало ся, же ёго школьскы роботы учітелі вказовали як прикладны, а не раз роботу написав у стишках. Выникав ай, в про нѣго чуждїм языку, в словенчїні, знав штілізовати, декламовав творы по руськы і по словенськы. А кідь пришов час давати приглашкы на високу школу, гласив ся чисто на руськый язык і літературу на Карлову універзіту в Празі, чім хотів доконало заспокоїти свою бажень по рушчїні. Лемже рушчїну в тім році не отворяли. Другу мав написану Лекарьску факулту в Кошицах, а там го на „нещастя“ прияли.

-- Спочатку было тяжко, выштыкко мі смерділо, здало са мі ємутне і незакывне. Моя душа, котра до того часу співала, мусила ся приземлити. Страшно єм терпів, але вчів єм са, бо до Кобасова ся без скончїня школы не дало вернути. Ай, кебы єм мав сканати,

мусив єм докончіти штудїї. Поступно са мі легше штудовало, главно, кедь пришла дінаміка, біохемія, фізіологія. І так єм пришов на то, же кедь са буду вчїти, та школу докончу. Своім дїточкам – пацієнтам говорю то то саме, же кедь са будуть учіти кажды день, так досягнуть то, шо будуть хотїти, бо їх головка чім дале, тым вєце сі буде выжадовати духовну потраву.

Василь Янко скінчив обіцу медицину. Ани у сні бы го не напало, же буде дѣтськым доктором. Хотів быти будь хірургом, або гінекологом. Хотів оперовати, бо там видно высїдкы роботы. Сам відів, же му то іде, кідь асістовав при операціях. Лемже, што Бог не хотів, наступив до Бардієва, а там потребовали дѣтського лікаря. І так ся став „дїцкарєм“. Потім зачав робити з облічками – нефрологію, де досягав значны успїхы. Хотів і в Пряшові продовжовати в области нефрології, але не было вольне місто. Став ся кардіологом.

-- Была то тяжка вольба, бо о серцю в тім часі єм много не знав, -- щїро ся признавать доктор Янко. -- Вєкшыном докторе знали дуже мало о серцю, а то і в рамках Словакії. І так єм вырїшив, же ся буду здоконалєвати. Быв єм добрі заряджений на кардіологію. За помочі слуху і дотыку єм знав встановити діагнозу. Не раз єм такым способом нашов на серцю ай три хыбы. Кедь єм пришов до Прагы на стаж, кликали ня „чародїї“. Раз єм в Кошицах пришов своєю методом на то, же серце пацієнта са находить на протилежном боці. Нащастя пришов потум ултразвук.

Доктор Янко того дость похोдив, выпробовав, пережыв. Быв молодным, старным секундарём, ординарём про кардіологію, а іщі перед революцієв в 1989 році выграв конкурс на прїмара в Братїславі, кандїдатов на директора шпытало в Пряшові, наконець ся став прїмаром дѣтського одділїня в Пряшові, скады по 6-їх роках, із змінов владной гарнітуры, за такзваного мечі-аризму, був одволаный. На то тяжко похворів. Яка іронія судьбы! Розторгло му аорту на серці. І так кардіологія была му добра на то, абы ся захранив од передчасной смерти. Было то перед 11 роками, кідь при пригоді встановив властную діагнозу і людей навів на справну путь при своїй захрані. Позад того, як го вынесли на носітках з дѣтського одділїня, уж са там нігда не вернув.

По шістьєх місяцах по операції выграв два конкурзы в Чехах -- Дворі Кралове і Їглаві. Выбрав сі Їглаву, але не наступив, бо міджітым жена і сын тяжко захворіли на тоты найтяжшы хвороты (жена померла, а сын ся захранив -- позн. моя). 1994, 1995, 1996 -- то были настрашїшы roky в ёго жывоті. Але жывоť шов дале. Од 1997 року є дѣтськым кардіологом на полїклїніці Райманус, с. р. о. в Пряшові. 42 roky є доктором, з того 25 років ся „крутить“ коло серця. Яке є серце чоловіка 21. сторїча?

-- Кедь був дефект „передсїнєвого сента“, коморового сента, колїсь єме говорили, же є то вроджена серцїєва хыба. Докторе не знали помочі пацієнтові. Поступно такы

припады оперовали кардіологове про дорослых, пак шпєціалїсты-педїатры, а тепер уж не екзїстєс дїтина, котра бы могла вмєрти без того, абы ся не попробовала одоперовати. Тепер ся выштыкко оперєс. Словенська діагностіка і оператїва є на світвой уровни. З цілого світа ходять пацієнты на операці серця до Братїславы. Є то великий успїх. Колїсь за Чехословакії ся таким центром славила лем полїклїніка на Мотолах в Празі.

Доктор Василь Янко чім є старшїй, тым вєце робить. В январі му минуло 65 років, але того року переконав мїнудорічний рекорд у выштерных пацієнтів. Лем ултразвуків зробив річно 3 500! Капаціта ся дале звыщєс. Купув все нову і нову технологію. Є председом неінвєстичного фонду „Здоровя дїгѣм“, з котрого, наприклад, мїнудлого року купив ЕКГ машыну, пулзный оксиметер, дефібрїлатор. Дѣтська кардіологія, дякуючі такий особности, яков є Василь Янко, ся находить на высокій уровни в Пряшові, што узнас і Братїслава, а перед меном нашого Русина -- педїатра має рєшпект. Окрем своєї роботы ся став міджі Русинами знамый тым, же выбоєвав як посланєць мїстєского парламенту в Пряшові Русиньску уліцю, яка є сдиново на світі. Є перевсвідченым Русином, іщі дотепер необьявленым поетом. Добрі ся слухать ёго мікрофонічний, глубокий голос, з котрым знає чародїльно нарабляти як при малых пацієнтах, в мїстєскім парламенті, або кідь ся вам лем так по людськы, з усмівом приговорять. Дякуючі своїм ласкам -- серцю, поезії, русиньству, енергії має за трѣх. Як добрі, же є выжыята на хосен чоловіка.

Марія МАЛЪЦОВСКА

„Справедливый міджі народами“

Міджі девятьма оціненыма, што захранили Жыдів в часі другої світвой войны, 27. января 2008 року в Братїславі в Прїмаціалнім палаці був придїлений тїтул „Справедливый міджі народами“ ай благословленому грекокаатолицькому прїшївскому єпископови Павлови Петрови Гойдїчови. Є то першїй єпископ, який дїстав то то оцінья міджі 22 тїсячами оціненыма на світі. „Справедливый міджі народами“ -- то є найвєкша нагорода штату Ізраїл, котра ся дає людям нежыдовского походжїня. З рук вельвєсланця штату Ізраїл Зеєва Бокера перевзяв ціну ввук брата єпископа Гойдїча -- Штефана, Інж., арх. Іван Гойдїч, яку подаровав єпископови Монє. Янови Бабякови, жебы сїй поклад до памятної збірки артефактів, зрядженої на честь єпископа Гойдїча в просторах єпископской рєзїденці в Пряшові.

В білетені, котрый при тїй нагоді выдало вельвєсланєцтво Ізраїла на Словакії, ся окрем іншого пише: „Єпископ Гойдїч одкрыто протєстєвав проти депортації і захранив жывоť десяткам словенськых Жыдів. Є і много далшых, котрым єпископ Гойдїч захранив жывоť, а їх свідчїня ся дале зберають.“ Жыды, дякуючі захрані благословленого єпископа Гойдїча, днєсь жыють в Ізраїлі, Канаді, Німєчїні, Чехїї і на Словакії.

-ПК-

Rusínské národní obrození a fenomén podkarpatské malířské školy

V tomto čísle začíná seriál o výtvarnících Podkarpatské Rusi. Jeho autorem je historik a estetik profesor Ivan Pop, zasvěcený znalec podkarpatských dějin i umění. V úvodní části se autor věnuje nástinu dějin rusínského národního obrození.

I. Úsilí rusínských obrozenců

Devatenácté století poznamenalo střední Evropu hnutím, jenž vešlo do dějin pod názvem národní obrození. Smyslem tohoto kulturně politického hnutí bylo vracet, uchovávat a zvýrazňovat národní identitu v době, kdy byla evidentně ohrožena. Výrazně je ovlivnilo národní obrození Velké francouzské revoluce svými ideály svobody, rovnosti, bratrství a dovedlo jednotlivá národní hnutí ke konfliktům nejenom s vládními systémy, ale i mezi sebou navzájem. Toto hnutí poznamenalo i Podkarpatskou Rus. V rusínské obrozenecké generaci dominovali řeckokatoličtí duchovní. Většina z nich se věnovala pedagogickým a jazykovým problémům, sestavování gramatik a slovníků rusínského jazyka. Jiná část obrozenců se věnovala dějinám jediné struktury, sjednocující rusínskou společnost - řeckokatolické církvi. Vůdčími osobnostmi rusínského národního obrození byli buditelé Alexander Duchnovič a Adolf Dobrjanský. A. Duchnovič usiloval o pozvednutí kulturní úrovně Rusínů, sestavil celou řadu učebnic pro lidové školy, založil kulturní a literární spolky, vydával rusínské literární almanachy ve formě kalendářů. Je autorem slavné básně *Vručanije*, jejíž slova „*Ja Rusin byl, jsem i budu, Ja rodyl sja Rusinom*“ se stala svérázným krédem Rusínů. Duchnovič napsal i druhou báseň, kterou později Rusíni uznali za svou hymnu – *Podkarpatskije Rusiny ostave hlubokij son!* Pokusil se napsat ucelený přehled dějin podkarpatských Rusínů (*Istinnaja istorija Karpato-Rossov ili Uhorskych Rusinov*). Avšak nedokázal řešit hlavní otázku národního obrození,

Josip Bokšay: *Stromy, Olej na plátně*

otázku rusínského spisovného jazyka. Na rozdíl od svých slovenských přátel, štúrovců, neuznával možnost i nutnost transformace živého hovorového jazyka v jazyk literatury. Své práce většinou psal eměle vytvořeným jazykem „vysokého stylu“, tzv. slovansko-ruským; ve skutečnosti šlo o směsici velkoruského, církevněslovanského a rusínského jazyka. Jeho nepřátelé z řad ukrajinofilů opovržlivě pojmenovali tento jazyk jako „jazyčije“. Hovorovou rusínštinu („nízký styl“) používal pouze v literárních dílech „pro lid“. A. Dobrjanský - první rusínský politik, navázal spojení s českými a slovenskými obrozeneckými činiteli a rozpracoval první rusínský politický

program v duchu teorie austroslavizmu F. Palackého: zřízení autonomní rusínské provincie ve federalizovaném Rakousku. Úsilí Duchnoviče a Dobrjanského našlo své pokračování v činnosti pozdních rusínských buditelů druhé poloviny 19. století A. Pavloviče, A. Mytraka, J. Stavrovského-Popradova, E. Fencika, L. Čopeje, A. Hodinky aj. Avšak ani tato skupina obrozenců nedokázala probudit zbídačené Rusíny z hlubokého snu. Můžeme jen konstatovat, že rusínské národní obrození 19. stol. svůj cíl nesplnilo.

Prof. IVAN POP, Dr.Sc.
(pokračování)

CO SE PÍŠE A VYSÍLÁ O PODKARPATSKÉ RUSI A RUSÍNECH

* Předávání filmových cen „Český lev“ v přímém přenosu **České televize** dne 2. března tr. mělo jednoho mimořádného účinkujícího: v průběhu ceremoniálu improvizoval na klavír – a moc pěkně! talentovaný nevidomý pianista, chlapec asi čtrnáctiletý. Na závěr svého vystoupení se rozloučil s publikem originálním způsobem: rusínsky. Nejprve všem vysvětlil, že při poslechu rozhlasu, jímž často tráví volné chvíle, ho velice zaujal jazyk východoslovenských Rusínů, který mu připadá krásný a zvukomalebný, a tak se mu trochu přiučil. A poté pěknou rusínštinou přednesl rozlučkový pozdrav.

* Na stanici **Vltava Českého rozhlasu** hovořil 12. 1. 2008 prof. Ivan Pop o výtvarném umění a výtvarnících Podkarpatské Rusi. V hodinovém pořadu sobotní „Víkendové přílohy“ se věnoval tvorbě rusínských malířů zejména v období první republiky; jejich dílo, především malířů Erdélyiho, Bokšaye. Manajla i dalších, hodnotil jako nejzářivější výsledek meziválečného kulturního vývoje Podkarpatské Rusi. (Na základě rozhlasové relace jsme autora poprosili, aby na toto téma napsal na po-

kračování esej také do našeho časopisu. Pan profesor souhlasil a první část jeho cyklu *Malíři Podkarpatské Rusi* otiskujeme už v tomto čísle.)

* Je potěšitelné sledovat, že rusínský folklorní soubor Skejušan má v médiích svého regionu rozsáhlou publicitu. (Ostatně nejen v regionu, také např. Česká televize vysílala loni o souboru televizní medailon.) Periodika Chomutovska často píše o úspěšných vystoupeních Skejušanu doma i v zahraničí, o rusínských lidových zvycích, které ve svých programech představuje publiku; pěknou reportáž pod názvem „Christos roždajetsja – slavime jeho!“ na toto téma – o vánočních zvycích připravily **Chomutovské noviny** (19. 12. 2007). V článku Skejušan na cestách v regionálním zpravodajském listu **CN Týden** informovala vedoucí souboru Kateřina Romaňáková o zdařilém zájezdu do Polska (19. 12. 2007). Zájem médií je přesvědčivým dokladem, že na Chomutovsku si práce Skejušanu váží a oprávněně ji považují za obohacení kulturního života regionu.

(ap)

Doplnění stanov Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

22. dubna 2006 schválila valná hromada předložené Stanovy s tím, že do textu budou zapracovány připomínky, které odevzdali JUDr. Hynkovi ing. Chytilék a Jiří Havel. Připomínky byly do stanov zapracovány.

Dále byly text doplněn o některé formulace, jež ukládají nová nařízení (např. doplněk „o. s.“ – občanské sdružení) či o údaje, které vyplynuly z aktuální situace (např. nová adresa SPPR)

Nové doplňky a úpravy v schválené verzi z r. 2006:

Úvodní ustanovení:

Ad 1. Za názvem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi bude uvedena zkratka o.s., což jest občanské sdružení.

Ad 2. Nové sídlo: 120 00 Praha 2, Vocelova 3 (Dům národnostních menšin).

Článek II, bod 4. se věta spoluúčastí na činnosti orgánů doplňuje za slovy Prahy a Brna a dalších měst, kde má Společnost odbočky.

Článek IV, bod 1 se věta být informován o činnosti Společnosti doplňuje takto: (dostávat časopis Společnosti)

Článek VI, bod 3 se věta na základě předloženého návrhu schvaluje předsedu doplňuje a dva místopředsedy nového výkonného výboru

Článek VI, bod 4. doplňuje na konci o větu: O této skutečnosti musí být pořízen písemný záznam.

Článek VI, bod 5. doplňuje se o větu: Při rovnosti hlasů rozhoduje hlas předsedajícího.

Článek VII, bod 2 se doplňuje takto: Ve výkonném výboru se počítá s 1-2 zástupci rusínské národnosti.

Článek IX, bod 2 se doplňuje takto: zájemců o členství a jejich členských příspěvků.

Článek IX, bod 6 vypadl, doplňuje se takto: Schůze výboru odbočky svolává jeho předseda v dohodnutých termínech nebo podle potřeby.

Článek IX, bod 9 poslední věta zní: Odbočky každoročně předkládají výkonnému výboru Společnosti vyúčtování poskytnutých finančních prostředků.

Článek IX, bod 11 se doplňuje a zní takto: Odbočky nemají právní subjektivitu. Tu má Společnost jako občanské sdružení, které je právnickou osobou.

Článek X, doplňuje se v bodě 1 za slovem sdružením, které může být dotováno účelovými prostředky ze státního rozpočtu. Současně hospodaří s vlastními zdroji příjmů a vlastním majetkem.

Článek X, bod 2 Zdroji příjmů jsou
– členské příspěvky
– dary a příspěvky fyzických a právnických osob
– dotace z veřejných rozpočtů
– jiné výnosy

Článek X, bod 2 se čísluje jako bod 3, v němž se upravuje částka z 500,- Kč na částku 700,- Kč

Článek XIII 2. věta zní: Byly schváleny valnou hromadou Společnosti konanou dne .....